

TEXTY

Spor husitské strany s betlémským kazatelem Havlíkem dokumentují čtyři literární díla — Jakoubkův traktátek *Magna cena*, Havlíkův traktát *Asserunt quidam*, replika Petra Payna s incipitem *Quia nostri temporis homines* a traktát Mikuláše z Drážďan *Contra Gallum* s incipitem *Nisi manducaveritis*. Část *Texty* obsahuje edice těchto čtyř prací.

Plný text Jakoubkova díla *Magna cena*¹ je dochován jedině v kodexu Knihovny pražské metropolitní kapituly se sign. O 71, f. 43v–46v. Tento rukopis pochází z 1. poloviny 15. století a vznikl patrně v husitském prostředí, protože přináší kromě jiného i některá díla Husova. Je psán gotickou kursivou, ale píše se dopouštěl řady chyb. Tyto chyby můžeme nejsnáze zjistit při srovnání citátů s předlohou nebo s citáty v jiných Jakoubkových dílech, dále pak kolací s fragmentem díla v rukopisu mikulovské dietrichsteinské knihovny či v částech tohoto traktátku rozebíraných Havlíkem, Petrem Paynem nebo Mikulášem z Drážďan. Proto bylo nutno text na některých místech emendovat.

Zmíněný fragment obsahuje rukopis Mk 98 mikulovské dietrichsteinské knihovny v Universitní knihovně v Brně (Moravská zemská knihovna) na foliu 164r. Kodex pochází z let 1416–1417 a byl majetkem pražských kartuziánů. Fragment navazuje (třebaže ne bezprostředně) na Havlíkův traktát *Asserunt quidam*, proto ho zde objevil již J. Sedlák. Kdyby tento rukopis přinášel celé znění textu, patrně bychom se drželi jeho čtení, protože nemá tolik chyb jako rukopis kapitulní. Je psán rovněž gotickou kursivou.

Soupisy Jakoubkovy literární činnosti uvádějí ještě soubor autorit z tohoto díla v rukopisu Státní vědecké knihovny v Olomouci M I 34 (f. 115r–115v).² Onu kolekci objevil Sedlák,³ který neznal pražský kapitulní rukopis a *Magna cena* rekonstruoval na základě rozboru ve spisu Havlíkově s doplněním údajů z mikulovského fragmentu. Při bližším zkoumání však zjistíme, že z těchto autorit čte *Magna cena* jen Janovo evangelium (6,54), Remigia a částečně Augustina. Po srovnání s jinými Jakoubkovými utrakvistickými díly zjišťujeme, že zmíněná kolekce autorit je vzata z traktátu *Salvator noster*, ale opět je zde zachycen pouze fragment díla.⁴

¹ Srv. BARTOŠ, F. M.: *Literární činnost Jakoubka*, č. 37, s. 35; SPUNAR, P.: *Repertorium*, č. 615, s. 231.

² Názorům dosavadní literatury se nevymyká ani moderní soupis rukopisů SVK v Olomouci, který na f. 115a–b uvádí IACOBI DE MISA *Auctoritates ex sermone „Homo quidam fecit cenam magnam“* (BOHÁČEK, M. — ČADA, F.: *Beschreibung der mittelalterlichen Handschriften der Wissenschaftlichen Staatsbibliothek von Olmütz*, Köln – Weimar – Wien 1994, s. 21).

³ *Mikuláš z Drážďan*, s. 30.

⁴ V Rybově edici *Salvator noster* jsou příslušné pasáže obsaženy na s. 108–116; na f. 115r zmíněného rukopisu čteme řádky 59–60 s textem *Nisi manducaveritis...habebitis* a 62–87 Augusti-

Text Havlíkova traktátu *Asserunt quidam* známe ze tří rukopisů.⁵ Dva z nich jsou uloženy v Knihovně pražské metropolitní kapituly se sign. O 13 (f. 97r až 100v) a D 109.2 (f. 150v–156v), třetí kodex je jako bývalý rukopis mikulovské dietrichsteinské knihovny v Universitní knihovně v Brně se sign. Mk 98 (f. 153v až 158r). Tento rukopis obsahuje, jak jsme viděli výše, fragment traktátku Jakoubkova. Havlíkův traktát je však zde napsán jinou písařskou rukou.

Kapitulní kodexy O 13 a D 109.2 pocházejí z 1. poloviny 15. století a jejich texty jsou vzájemně příbuzné, vycházely zřejmě ze stejného hyparchetypu. Nejlepší čtení přináší rukopis O 13, který je také nejpečlivěji napsán gotickou polokursivou. Vykazuje sice některé písařské chyby a má i několik omisí, v jednom případě nedoplněnou, ale přes tento nedostatek je jeho čtení o něco kvalitnější než rovněž dobré čtení rukopisu D 109.2. Toto potvrzují také oba spisy s Havlíkem polemizující. I když Paynova replika a Mikulášův traktát *Contra Gallum* mají svou vlastní textovou tradici, místa citující Havlíka vycházela buď z autografu, nebo z raného opisu Havlíkova traktátu. A srovnáme-li tyto citáty se zachovanými texty, vidíme, že čtení rukopisu O 13 je jim nejbližší.

Rukopis D 109.2 je celý věnován kalichu — jak spisy utrakvistickými, tak i protiutrakvistickými. Za Havlíkovým textem následuje jeden z opisů repliky Paynovy. Jedině v tomto rukopisu je uveden Gallus jako autor traktátu.

Rukopis Mk 98 je z těchto tří nejméně kvalitní. Je psán zběžnou gotickou kursivou a má ze všech tří nejvíce písařských chyb. Vycházel z jiné rodiny rukopisů než předchozí texty. V tomto kodexu našel J. Sedlák nejen torzo Jakoubkova díla *Magna cena*, ale bezprostředně za textem Havlíkovým i protestaci *Hodie invoco testem Deum*, a zřejmě proto vyslovil F. M. Bartoš názor, že i protestace je dílem Havlíkovým.⁶

Všechny tři rukopisy mají marginální glosy, které však přinášejí jen doplnění omise nebo označení autora citátu či upozornění na obsah příslušného místa. Proto je v poznámkovém aparátu nezachycujeme.

Nezvěstný je rukopis P 4 knihovny koleje národa českého, který také mluvil o autorství Havlíkově.⁷

Repliku Petra Payna *Quia nostri temporis homines* zachovaly dva rukopisy,⁸ kodex Knihovny pražské metropolitní kapituly D 109.2 (f. 157r–166v), ve kterém

nus...Hec Augustinus; f. 115r–115v pak obsahuje celý dlouhý úsek řádků 117–163 *Item Remigius...Hec Crisostomus*.

⁵ Srv. SPUNAR, P.: *Repertorium*, č. 1037, s. 369.

⁶ Srv. výše v části *Studie*, s. 44–45.

⁷ Zmíněný nezvěstný rukopis obsahoval dílo, které dobový katalog označuje jako „*Galli contra utramque speciem laicorum*“, a za ním pak následovala replika Paynova s určením „*contra eundem*“. Šlo tedy nepochybně o traktát *Asserunt quidam*. Viz BEČKA, J. — URBÁNKOVÁ, E.: *Katalogy knihoven*, tab. 73.

⁸ BARTOŠ, F. M.: *Literární činnost M. Petra Payna*, č. 1, s. 95–96.

jsme již četli traktát Havlíkův, a rukopis wolfenbüttelské Herzog August Bibliothek Cod. Guelf. 669 Helmst. (f. 238r–244v).

Kapitulní kodex D 109.2 označuje Petra jako autora tohoto díla nadpisem *Replica Magistri Petri Anglici contra scripta prefati Galli* a kromě již zmíněného traktátu Havlíkova obsahuje bezprostředně za replikou Paynovou dva texty, které dokumentují jeho střetnutí s neznámým uherským doktorem v Kutné Hoře roku 1420 – *Violatores canonum* a Paynovu repliku *Contra Ungarum insulsum* (s určením *Replicacio Magistri Petri Anglici contra doctores prefatos Regis Ungarie*). Všechny texty jsou psány gotickou kursivou jedinou písařskou rukou a J. Sedlák měl za to, že šlo při určení autorství repliky proti Havlíkovi o písařův omyl.⁹

Wolfenbüttelský rukopis Cod. Guelf. 669 Helmst. koupil podle vlastnické poznámky roku 1433 Jindřich Toke a později ho držel M. Flacius Illyricus. Pro dějiny kalicha má značnou důležitost, protože obsahuje vedle Paynovy repliky i několik utrakvistických prací Jakoubkových. Náš text je psán zběžnou gotickou kursivou.

Oba rukopisy nejsou na sobě závislé (liší se řadou různocnění), vycházely zřejmě z různých hyparchetypů. Mají více jasných písařských chyb i písařských omisí a leckdy se liší i od textu Havlíkova, který Payne často citoval. O něco lepší je čtení kapitulního kodexu D 109.2, z nějž jsme také vycházeli.

Další text díla obsahoval zmíněný neznámý rukopis P 4 knihovny koleje národa českého, rovněž s určením Petrova autorství.¹⁰

Mikulášův traktát *Contra Gallum* nám zachoval v plném znění jen jediný rukopis pražské Universitní knihovny (Národní knihovna) se sign. IV G 15 (f. 142r^a–157r^b); v rukopisu téže knihovny VII E 6 (f. 107r–111v) čteme jen necelou polovinu práce.¹¹

Kodex IV G 15 je nejvýznamnějším rukopisem pro poznání literární tvorby Mikulášovy, protože přináší ještě texty osmi dalších jeho děl, z toho tří utrakvistických. Pochází z roku 1417 a je psán úhlednou gotickou kursivou.¹² Edice tedy byla pořízena podle tohoto jediného úplného textu, třebaže k jeho čtení máme dosti výhrad. Písař se dopustil celé řady chyb, z nichž nejzávažnější jsou omise části textu, které zjišťujeme při kolaci s druhým rukopisem. Proto v textu, který již VII E 6 nečte, nemáme naprostou jistotu, jestli k podobné chybě, nyní již těžko odstranitelné, rovněž nedošlo.

Kodex VII E 6 pochází z 1. poloviny 15. století a byl v majetku českokrumlovských jezuitů. Přináší většinou výklady církevních Otců, vedle textu Mikulá-

⁹ Srv. výše s. 35.

¹⁰ Srv. s. 128, pozn. 7.

¹¹ Srv. Kaminského soupis Mikulášovy literární činnosti in: *Master Nicholas*, č. 9, s. 30.

¹² Podrobně se nad tímto rukopisem zamýšlí (i když spíše z hlediska literárních tradic) CEGNA, R. in: *NICOLAI DRESDENSIS Expositio*, s. 58–59, pozn. 247.

šova však obsahuje ještě tři traktáty Jakoubkovy. Náš text je napsán zběžnou gotickou kursivou a o jeho původní úplnosti svědčí reklamantní čtení na f. 111v; následující složka však do dnešní podoby rukopisu již vevázána nebyla. Třebaže písař tohoto rukopisu se také dopouštěl řady chyb a nepřesností, je jeho čtení o něco lepší než u rukopisu IV G 15; máme je totiž častěji doložené v textové tradici Mikulášových děl. *Contra Gallum*, jak jsme viděli výše, vykazuje řadu pasáží společných zejména s *Replikou rektorovi v Korbachu* a dále s kázáním *Sermo ad clerum de materia sanguinis*.¹³ A náš rukopis je v bližším vztahu k *Replíce* než kodex IV G 15. Buď vychází (jako *Replika*) z archetypu nebo z raného hyparchetypu. Při edičním zpracování jsme tedy přihlíželi i ke čtením v *Replíce* a *Sermo ad clerum*, třebaže jsme jejich různocnění nezanášeli do aparátu.

Marginální glosy v těchto rukopisech opět přinášejí pouhé doplnění omise nebo upozornění na obsah příslušného místa.

V seznamu citovaných míst v aparátu uvádíme také další spisy jednotlivých autorů, kde tento citát čteme. U Jakoubka jsme přihlíželi zejména k utrakvistickým pracím starším než je *Magna cena*, výjimkou je významný traktát *Salvator noster*. U Mikuláše, jehož literární činnost není tak rozsáhlá jako Jakoubkova, jsme k tomuto chronologickému hledisku nepřistupovali, ale svou pozornost jsme opět věnovali zejména dílům utrakvistickým; k ostatní tvorbě jsme přihlédlí v těch případech, kdy i zde mělo místo nějaký vztah ke kalichu. Paynovu repliku proti Havlíkovi jsme v tomto ohledu srovnávali s jeho replikou proti uherským doktorům. V tématických edicích by zřejmě bylo užitečné sledovat užití příslušných citátů také v dílech ostatních autorů. Až na výjimky, které dosvědčovaly určité diskrepance vyjádřené oběma texty, jsme k tomu po delší úvaze nepřistoupili. Třebaže jsme museli prozkoumat i tuto otázku, její zachycení v aparátu by z něj udělalo spíše konkordanci a aparát by tím nesmírně narostl. Ze stejného důvodu jsme z těchto konkordančních prací vypustili citáty biblické; uvádíme je jen tam, kde opravdu prokazují bezprostřední vzájemnou souvislost mezi díly. U Mikulášových prací je selekce provedena rovněž při citátech z kanonického práva; v tomto případě jsme přihlíželi jen k celým textům a nikoliv k pouhým názvům kánonů a kapitol.

Při přepisu vlastního textu jsme vycházeli z pravidel pro transkripci latinských literárních rukopisných textů, která vypracoval Bohumil Ryba.

¹³ Konkrétní poukazy na tyto pasáže přináší aparát k edici.